

Udvalgte fragmenter af Heraklit¹

Heraklit af Efesos (Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος) (ca. 500 f.v.t.) var en tilbagetrukket, desillusioneret og melankolsk filosof. Grundet hans fragmentariske og ofte svært tilgængelige skrivestil gav senere filosoffer ham tilnavnet "den dunkle" (σκοτεινός) eller "den gådefulde" (αἰνικτός). Kun meget lidt af Heraklits filosofiske produktion er overleveret til os. Han skulle angiveligt have skrevet en sammenhængende bog, *Om naturen* (Περί Φύσεως), men det er der uenighed om. Andre har i kontrast hertil fastholdt, at han kun gentagende har udtrykt sine tanker gennem korte og skarpt formulerede aforismer og visdomsord (γνώμαι). Heraklits kryptiske skrivestil og den manglende kontekst gør oversættelsesarbejdet og fortolkningen af hans filosofi aldeles vanskelig. Den esoteriske skrivestil har dog muligvis været intentionel, da Heraklit politisk set var åndsaristokrat (44, 113, 115). Hans filosofi skulle så at sige ikke være tilgængelig for alle, men kun for dem, der havde evner til at opfange det sande og blivende element, λόγος, i en verden af foranderlighed og konstant fluks (ἐπιρρέω) (1, 10, 19). Med andre ord, sandheden skjuler sig, og den kræver, at vi ser efter (1, 10).

Heraklits λόγος udtrykker universets evige lov i alle processer (1, 19). Han repræsenterer derved også overgangen fra billedlig tænkning, som vi kender fra mytologien, til den mere abstrakte begrebslige tænkning, hvor tanken har frigjort sig fra det sanselige stof. λόγος er det uforanderlige bagvedliggende og iboende princip, der forklarer den foranderlige overfladeverden, vi befinder os i. Heraklit skriver, som symbol på λόγος, at vi ikke kan gå ned i den samme flod to gange (41). Floden og os selv er under konstant forandring, og derfor kan vi aldrig genforenes i den fuldstændig samme identitet. Floden er dog stadigvæk en flod, så noget forbliver bestandigt i dens fluks, og samtidig eksisterer den kun, fordi den er i bevægelse. Selve foranderligheden bliver kontradiktorisk til en harmonisk enhed i universet, til det faste og blivende, dvs. til foranderlighedens almene lov, λόγος. Det er denne enhed, vi skal erkende og få indsigt i: harmonien i modsætningsforholdenes proces. Processerne er uforenelige, men de er også nødvendige for hinandens eksistens. Godhed og ondskab gives for eksempel ikke uden hinanden (57). Selvom Heraklit i den grad begår sig i det abstrakte, har han stadigvæk ild (πῦρ), eller den renere og kraftigere form af dette, lyn (κεραυνός), som et sanseligt billede på λόγος (26, 28). Ilden er destruerende og udslettende, men den er også livgivende og skaber dertil frugtbarhed. Den har et fornyende element. λόγος skal derved forstås som en strid mellem modsætningsfyldte forhold, der fungerer som drivkraft for universet (44, 55, 83). Dertil indebærer Heraklits verdensopfattelse også, at der ikke gives absolutte værdier, og at mennesket har et meget begrænset perspektiv. Godhed og ondskab er relative; for fisken er saltvandet godt men luften slet, og det omvendte gælder for mennesket (52). Heraklits verden er bevægelse, og den kan virke dyster. Hans skrivestil er skræmmende, til tider er hans tekststykker bizarre og nærmest komiske, men ofte er de også indsigtfulde, og de giver os samtidig et spændende indblik i en helt anden og fjern tankeverden, hvilket gør dem værd at beskæftige sig med.

Litteratur

Copleston, Frederick (2003). *A History of Philosophy. Volume I: Greece and Rome*. New York: Doubleday
Johansen, Karsten Friis (1994). *Den europæiske filosofis historie. Bd. 1. Antikken*. København: Nyt Nordisk Forlag
Kirk, G.S, Raven, J.E. og Schofield, M. (1983). *The Presocratic Philosophers*. (2nd. Ed.). Cambridge: Cambridge University Press

¹ Introduktion af Magnus Brandt Nielsen

Den græske tekst er taget fra Loeb-udgaven; *Heraclitus - On the Universe*.

1) Οὐκ ἐμεῦ ἀλλὰ τοῦ λόγου ἀκούσαντας ὁμολογέειν σοφόν ἐστι, ἐν πάντα εἶναι.

Gloser 1:

ἐμεῦ: *personligt pron.* mig
λόγος, ὄ: ord, orden, tale (som udtryk for det tænkte)
ἀκούω: hører, lytter
ὁμολογέω: fører samme tale, er enig med, indrømmer, tilstår, anerkender
σοφός, ἦ, ὄν, *adj.*: øvet, kyndig, vis
ἐν, *talord*: 1 (Basis § 7)

10) Φύσις κρύπτεσθαι φιλεῖ.

Gloser 10:

κρύπτω: skjuler

19) Ἐν τὸ σοφόν, ἐπίστασθαι γνώμην ἣ κυβερνᾶται πάντα διὰ πάντων.

Gloser 19:

Her mangler et verbum. Underforstå en form af εἰμί i hovedsætningen.
ἐν, *talord*: 1 (Basis § 7)
ἐπίσταμαι: forstår, erfarer
ἣ: *relativt pron.* med hvilket
γνώμη, ἦ: forstand, indsigt
κυβερνάω: styrer, leder

26) Πάντα τὸ πῦρ ἐπελθὸν κρινέει καὶ καταλήψεται.

Gloser 26:

ἐπέρχομαι, (af ἐλθ-): kommer over (står som ptc.)
κρίνω: anklager, udvælger
καταλαμβάνω: tager fat på, besætter, overtager, afgør

28) Τὰ δὲ πάντα οἰακίζει κεραυνός.

Gloser 28:

οἰακίζω: styrer

κεραυνός, ό: tordenkile, lyn

31) Εἰ μὴ ἥλιος ἦν, ἔνεκα τῶν ἄλλων ἄστρον εὐφρόνη
ἂν ἦν.

Gloser 31:

εἰ + präteritum 'hvis' og ἂν +
präteritum 'så' = irrealis.

ἦν: se Basis paradigme IV.

ἔνεκα + gen.: på grund af (*ved irrealis*:
på trods af)

ἄλλος: andre

ἄστρον, τό: stjerner

εὐφρόνη, ή: nat

32) Νέος ἐφ' ἡμέρη ἥλιος.

Gloser 32:

Her mangler et verbum. Underforstå
en form af εἰμί.

ἐφ' af ἐπί + dat.: hver dag, dag for
dag

41) Ποταμοῖσι δὲ τοῖσι αὐτοῖσι οὐκ ἂν ἐμβαίης· ἕτερα
γὰρ <καὶ ἕτερα> ἐπιρρέει ὕδατα.

Gloser 41:

ἂν, *moduspartikel*, + *optativ* =

potentialis = *indsæt et nok eller måske i
oversættelsen.*

αὐτός, *pron.*: selv/samme

δὲ, *adv.*: to gange

ἐμβαίης, *aor. opt. af ἐμβαίνω*: går ned
i τινι

ἐπιρρέω: flyder videre

ἕτερος, *pron.*: andet, anden, andre

ποταμός, ό: flod

τοῖσι: jonisk for τοῖς

ὕδωρ, ὕδατος, τό: vand

44) Πόλεμος πάντων μὲν πατήρ ἐστι πάντων δὲ βασιλεύς, καὶ τοὺς μὲν θεοὺς ἔδειξε τοὺς δὲ ἀνθρώπους, τοὺς μὲν δούλους ἐποίησε τοὺς δὲ ἐλευθέρους.

Gloser 44:

βασιλεύς, *ó*: konge
δείκνυμι: angiver, udpeger
ποιέω: gøre
ἐλεύθερος, *adj.*: fri

51) Ὅνοι σύρματ' ἄν ἔλοιντο μᾶλλον ἢ χρυσόν.

Gloser 51:

ἄν, *moduspartikel*, + *optativ* =
potentialis = *indsæt et nok eller måske i oversættelsen.*
ἔλ- *aoriststammen af αἰρέω*: tager; *i med.*: vælger, foretrækker
ἢ, *konjunktion*: end
μᾶλλον, *adv.*: hellere, snarere
ὄνος, *ó*: æsel
σύρμα, σύρματος, τό: skrald, affald
χρυσός, *ó*: guld

52) Θάλασσα ὕδωρ καθαρῶτατον καὶ μαρῶτατον, ἰχθύσι μὲν πότιμον καὶ σωτήριον, ἀνθρώποις δὲ ἄποτον καὶ ὀλέθριον.

Gloser 52:

Her mangler tre verber. Underforstå en form af *εἶμι* i hver sætning.

Θάλασσα, *ή*: hav
καθαρός, *adj.*: ren
μαρῶς, *adj.*: uren, besudlet
ἰχθύς, ὕος, *ó*: fisk
πότιμος, *adj.*: drikkeligt (af πότος, πίνω)
σωτήριος, *adj.*: helbredende
ἄποτος, *adj.*: udrikkeligt
ὀλέθριος, *adj.*: dødbringende

55) Πᾶν ἔρπετόν πληγῇ νέμεται.

Gloser 55:

ἔρπετόν, τό: bæst, kryb, dyr (noget der bevæger sig på jorden/på alle fire)

νέμω: driver på græs

πλήγη, ἡ: slag

57) Ἀγαθὸν καὶ κακὸν ταυτόν.

Gloser 57:

Her mangler et verbum. Underforstå en form af εἰμί

ταυτός, *adj.*: ens, identisk, det samme

64) Θάνατός ἐστι ὅκόσα ἐγερθέντες ὀρέομεν, ὅκόσα δὲ εὐδοντες ὕπνος.

Gloser 64:

Her mangler et verbum. Underforstå en form af εἰμί i ledsætningen.

Θάνατός, ὁ; død

ὅπόσος, *relativt pron.*: så mange som

ἐγείρω: vækker

ὀράω, ὀρέομεν (1.pl): ser

εὐδω: sover

ὕπνος, ὁ: søvn

70) Ἐυνὸν ἀρχὴ καὶ πέρας.

Gloser 70:

Her mangler et verbum. Underforstå en form af εἰμί.

Ἐυνός, *adj.*: fælles

πέρας, ατος, τό: ende, mål

80) Ἐδιζήσαμην ἐμεωυτόν.

Gloser 80:

δίζημαί: søger

ἐμεωυτόν: mig selv

83) Μεταβάλλον ἀναπαύεται.

Gloser 83:

μεταβάλλω: kaster om, vender, drejer

ἀναπαύω: bringer til at ophøre, stopper

85) Νέκυες κοπρίων ἐκβλητότεροι.

Gloser 85:

Her mangler et verbum. Underforstå en form af εἰμί.

νέκυς, υος, ό: lig (død krop)

κόπριον, τό: mæg, skrald

ἐκβλητότεροι, komparativ af

ἐκβλητος, *adj.*: mere ligegyldigt, mere udsmedeligt

113) Εἷς ἐμοὶ μύριοι, ἐὰν ἄριστος ᾦ.

Gloser 113:

Underforstå også et verbum i hovedsætningen her. Igen en form af εἰμί.

ἄν, *moduspartikel*, + *konjunktiv*:

eventualis. Indsæt et "eventuelt" i oversættelsen.

ἄριστος, *superlativ* af ἀγαθός

ἐὰν, *sammensmeltning* af εἰ ἄν

εἷς, *talord*: 1 (Basis § 7)

μύριοι, *talord*: 10.000 (eller mere

overført som "uhyrligt mange")

115) Κύνες καὶ βαῦζουσι ὅν ἄν μὴ γινώσκωσι.

Gloser 115:

ὄν, *moduspartikel*, + *konjunktiv*:
eventualis. Indsæt et "eventuelt" i
oversættelsen.

κύων, κυνός, ό/ή: hund

βαύζω: gør (vuf vuf)

ὄν, *relativt pronomem*, her: ad den,
som...

γινώσκωσι, *jonisk form*, *impf.*

konjunktiv af γιγνώσκω: kender,
forstår

121) ἦθος ἀνθρώπῳ δαίμων.

Gloser 121:

Her mangler et verbum. Underforstå
en form af εἶμί.

ἦθος, εος, τό: karakter, væsen

δαίμων, ονος, ό, ή: gud, gudinde
(her: skæbne)